

УДК

ПРОФЕСІОГРАМА ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В АСПЕКТІ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Казак Юлія, старший викладач кафедри теорії та практики іноземних мов, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0001-6791-4884

E-mail: ykazachka@gmail.com

Гурський Ігор, викладач-стажист кафедри теорії та практики іноземних мов, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-8087-4802

E-mail: igorhurskyi_12@ukr.net

У статті проаналізовано проблеми теоретичних засад професіограми учителя іноземних мов в аспекті акмеологічного підходу, термін «професіограма» та визначено роль професіограми крізь призму фахового становлення вчителя іноземних мов. Розкрито місце педагогічної акмеології в системі прикладної акмеології. Охарактеризовано значення терміну «професійна компетенція вчителя іноземної мови» в системі фахової підготовки майбутнього вчителя в закладі вищої освіти. Проаналізовано особистісні якості вчителів: об'єктивні, суб'єктивні.

Ключові слова: професіограма, учитель іноземних мов, аспект, акмеологія, акмеологічний підхід, професіоналізм, професійна компетенція, компетентність.

THE PROFESSIOGRAM OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHER IN THE ASPECT OF AN ACMEOLOGICAL APPROACH

Kazak Yuliia, Senior Lecturer at the Department of Theory and Practice of Foreign Languages, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0001-6791-4884

E-mail: ykazachka@gmail.com

Hurskyi Ihor, Trainee Lecturer at the Department of Theory and Practice of Foreign Languages, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-8087-4802

E-mail: igorhurskyi_12@ukr.net

The article deals with the analysis of the problem of theoretical bases of the professiogram of a foreign language teacher in the aspect of an acmeological approach. The term “professiogram” has been analyzed and the role of a professiogram has been determined through the prism of a professional development of a foreign language teacher. Summarizing the definitions of the term under analysis, we emphasize that a “professiogram” includes not only the general requirements for a teaching profession, but also the characteristics of the teacher of a particular specialty. In general, it is a set of professional, psychological and pedagogical, methodological and technological knowledge and skills, as well as personal qualities of the teacher. A professiogram outlines the scope, the ratio of socio-political knowledge, the program of pedagogical and methodological skills. The place of pedagogical acmeology in the system of applied acmeology has been revealed. The meaning of the term “professional competence of a foreign language teacher” in the system of professional training of a future teacher in a higher education institution has been characterized. In the aspect of pedagogical acmeology such

basic levels of professionalism of activity and maturity of the personality of the teacher have been analyzed: mastering the profession, pedagogical skills, self-actualization of a teacher in the profession, pedagogical creativity. The personal qualities of teachers have been analyzed: objective and subjective. The objective personal qualities of the teacher are represented by the level of his awareness and the degree of mastery of teaching principles. The subjective qualities include the pedagogical skills of the teacher, his pedagogical talent.

Keywords: *professiogram, foreign language teacher, aspect, acmeology, acmeological approach, professionalism, professional competence, competence.*

У період інтеграції національної системи вищої освіти у світовий простір неабиякої дослідницької ваги набувають дослідження, спрямовані на всебічне вивчення процесу побудови індивідуальної траєкторії професійного розвитку сучасного вчителя іноземних мов. З огляду на це, нові виклики, породжені глобалізаційними та інтеграційними процесами, підвищенням вимог не лише до організації освітнього процесу в сучасному закладі загальної середньої освіти, але й до якості отриманих учнями знань, стають «рушійною силою» для породження нових вимог до фахової підготовки вчителів іноземних мов. У світлі вищесказаного, все відчутнішою стає потреба у теоретичному обґрунтуванні основних складових професіограми вчителя іноземних мов, яка регламентуватиме його багатогранну діяльність на теренах освіти в епоху трансформаційних процесів у вищій освіті України.

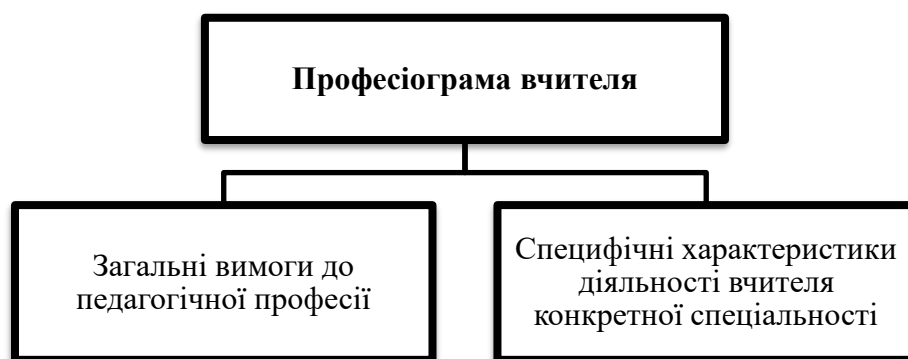
Незважаючи на численні спроби науковців здійснити аналіз характеристики вимог до фахової підготовки вчителів іноземної мови (В. Андрущенко, В. Бондар, Л. Калмикова, Н. Ничкало, В. Семиченко) недостатньо розкритою залишається проблема розробки професіограми вчителя іноземних мов в аспекті акмеологічного підходу. Метою нашої статті є вивчення професіограми вчителя іноземних мов в аспекті акмеологічного підходу.

Уважаємо за доцільне проаналізувати термін «професіограма».

У підручнику «Фізіологія і психологія праці», призначеному для фахової підготовки майбутніх менеджерів із персоналу, Я. Крушельницька зазначає, що професіограмою є система вимог до фахівця з кожної професії [7]. Науковиця пропонує наповнити досліджуваний термін таким змістом: «...спеціальна карта, яка містить розгорнутий перелік умов і характеристик трудової діяльності по конкретній професії, її окремих вимог і професійно важливих якостей, якими повинен володіти працівник» [7].

Науковці О. Дубасенюк та О. Ілліна зауважують, що професіограма вчителя має включати паспорт фахівця, його кваліфікаційну характеристику [10, с. 312]. З огляду на це, професіограма окреслює об'єм, співвідношення громадсько-політичних знань, програму педагогічних і методичних умінь і навичок [10, с. 312].

Дослідниця К. Щедролосоєва схильна до думки, що професіограма педагогічного працівника синтезує, як видно із рис. 1, не лише вимоги до педагогічної професії, але й специфічні аспекти діяльності вчителя певної спеціальності [13, с. 332]. Крім того, науковиця переконана, що для її побудови важливими є «...дослідження особистісного і професійного розвитку людини» [13, с. 332]. Погоджуючись із означеною точкою зору, ми вважаємо, що розробка професіограми сучасного вчителя іноземних мов повинна базуватися не лише на вимогах до рівня організації освітнього процесу в закладі освіти, але й має включати коло загальних вимог до педагогічної діяльності, яка полягає в тому, що педагог повинен не лише організувати процес пізнання, але й допомогти учневі обрати траєкторію «навчального» руху та наблизитися до результату – здатності використати отриманий багаж знань у практичній діяльності.

*Рис. 1. Професіограма вчителя
(узагальнено авторами на основі результатів дослідження К. Щедролоєвої [13, с. 332])*

На думку В. Шовкун, професіограмою є «...ідеальна модель вчителя, яка висвітлює якості особистості, знання, вміння та навички для виконання функції вчителя» [12]. У дослідженні А. Єрмоленко ми відшукали визначення І. Зимньої, яка пропонує таку дефініцію досліджуваного нами терміну «ідеальна модель вчителя, викладача, класного керівника, педагога, зразок, еталон, у якій представлені основні якості особистості, якими повинен володіти вчитель: знання, вміння, навички для виконання професійних функцій» [2, с. 78; 3]. Крім того, А. Єрмоленко подає таке визначення професіограми: «...опис техніко-технологічних, економічних, правових характеристик конкретної діяльності та професійно значущих медичних, психологічних і педагогічних показників і протипоказань до роботи» [2, с. 79].

Висвітлюючи проблему професійних якостей сучасного вчителя української мови та літератури в контексті Нової української школи, дослідниця О. Приходько під терміном «професіограма» пропонує розуміти: «...сукупність фахових, психолого-педагогічних, методично-технологічних знань та вмінь, а також особистісних якостей учителя...» [11, с. 16].

Узагальнюючи наведені дефініції досліджуваного терміну, підкреслимо, що під «професіограмою» ми пропонуємо розуміти не лише загальні вимоги до педагогічної професії, але й характеристики діяльності вчителя певного фаху.

Зупинимося детальніше на характеристиці терміну «педагогічна акмеологія». У цілому, акмеологія уособлює комплекс наукових дисциплін, а педагогічна акмеологія є найбільш розвинутим напрямом прикладної акмеології [9]. Науковиця Н. Носовець стверджує, що окреслений термін слід наповнити таким змістом: «...наука про шляхи досягнення професіоналізму в праці педагога» [9]. З огляду на це, об'єктом акмеологічних досліджень є особистість, яка реалізується в певному виді діяльності та досягає вершин професіоналізму, а предметом – «...закономірності, механізми, умови і фактори...», які зумовлюють професійний успіх [6]. На сучасному етапі актуальність акмеологічного підходу визначається перш за все тим, що проблема якості наданих освітніх послуг у закладі вищої освіти, тобто, проблема якісної фахової підготовки майбутнього фахівця до здійснення професійної діяльності стає однією із провідних.

У контексті вивчення теоретичних засад професіограми вчителя іноземних мов важливим є аналіз терміну «професійна компетенція вчителя іноземних мов». Під означеним терміном О. Котенко пропонує розуміти: «...інтегроване утворення його

особистості, яке синтезує в собі необхідні компетентності (конкретно-предметна, психолого-педагогічна, особистісно-мотиваційна) та відповідні компетенції (мовна, мовленнєва, лінгвокраїнознавча, дискурсивна, соціокультурна, комунікативна, здатність до самоосвіти, самопізнання), взаємовплив яких сприяє ефективній педагогічній взаємодії у процесі вивчення предмета» [5, с. 211]. На сучасному етапі основною метою змісту навчання іноземної мови є сформований рівень іншомовної комунікативної компетентності здобувача вищої освіти, тобто, сформованість мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенції майбутнього вчителя [8].

У світлі вищесказаного, вивчення іноземних мов – своєрідна спроба «зануритися» в простір іншомовних культур, відмінних від рідної, та осмислити особливості менталітету, життєві ідеали та цінності її носіїв. З огляду на це, осмислення себе майбутніми вчителями іноземних мов у середовищі інших культур, толерантне та шанобливе ставлення й розуміння культурних відмінностей свідчатимуть про високий рівень розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів.

Розглядаючи сутність професійної компетентності педагога, академік П. Каптерев, евристичний вектор наукового пошуку становила саме ця дослідницька проблема, запропонував виокремити такі особистісні якості вчителів: об'єктивні, суб'єктивні [4, с. 56–57]. Як видно з рис. 2, об'єктивні особистісні якості вчителя репрезентовані рівнем його обізнаності та ступенем володіння принципами навчання, методологічними засадами викладання [4]. До суб'єктивних якостей учений відносить педагогічну майстерність учителя, талант до здійснення педагогічної діяльності [4].

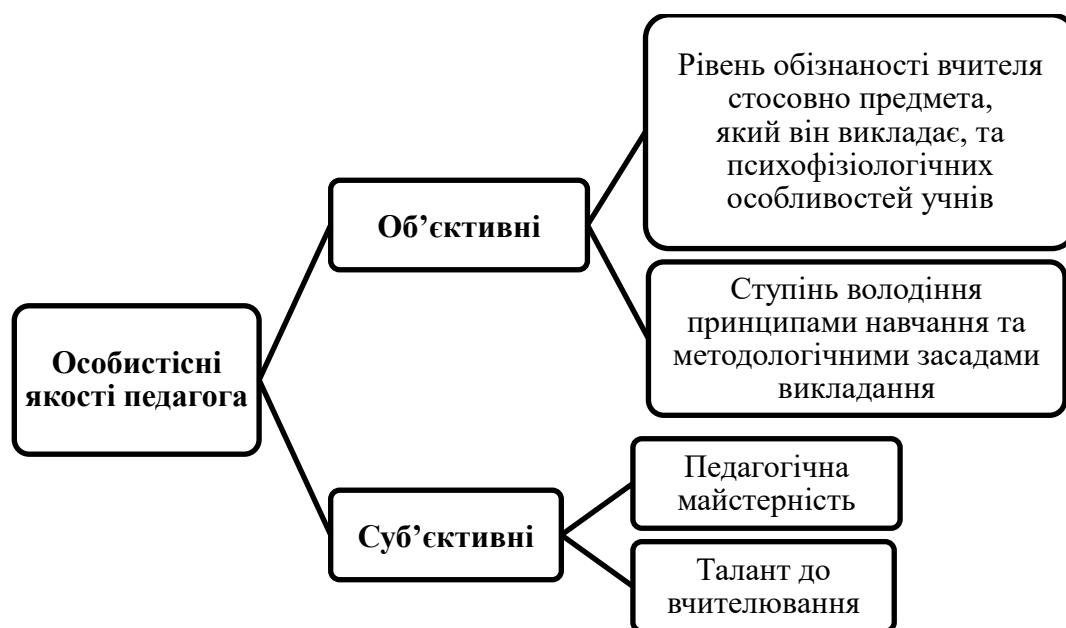

Рис. 2. Особистісні якості педагога (за П. Каптеревим)
(узагальнено авторами на основі джерела [9])

Зауважимо, що методологічні основи викладання закладаються під час навчання у педагогічному закладі вищої освіти. Оскільки наш дослідницький інтерес становить

професіограма вчителя іноземних мов вважаємо за доцільне зупинитися на особливостях формування методологічних основ викладання у закладі вищої освіти. Відповіддю на виклики сьогодення, зумовлені необхідністю удосконалення механізмів методичної підготовки майбутніх учителів англійської мови, слугує проєкт «Шкільний учитель нового покоління», започаткований Британською Радою в Україні та Міністерством освіти і науки України у березні 2013 року. Неабияка актуальність проєкту може бути пояснена кризь призму реформи «Нової української школи», успіх імплементації якої суттєвою мірою залежить від учителя іноземної мови, здатного вибудувати траєкторію не лише індивідуального розвитку учня, але й власного професійного розвитку із метою організації ефективного освітнього середовища в епоху інтенсивних змін та стрімкого розвитку інноваційних технологій.

Погоджуючись із думкою Н. Носовець [9] стосовно того, що становлення професійної майстерності майбутнього вчителя є немислимим без навчання у закладі вищої педагогічної освіти, протягом якого відбувається формування компетентності в педагогічній діяльності. Серед навчальних дисциплін циклу професійної підготовки чільне місце посідають: «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», які покликані сформувати у здобувачів вищої освіти професійні навички та вміння, педагогічне мислення. Крім того, окреслені курси сприяють формуванню творчої індивідуальності майбутнього вчителя, здатного створити середовище для ефективного навчання на основі ґрунтовних знань теоретичних підвалин сучасної педагогічної науки.

Узявши до уваги іншу дисципліну окресленого циклу – «Історію педагогіки», зауважимо, що майбутній учитель на основі здобутих знань із педагогічної спадщини минулого та сучасності набуде здатності творчо застосовувати педагогічні ідеї у практиці організації освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти. Студент усвідомлюватиме сучасну педагогічну дійсність кризь призму історико-педагогічної спадщини видатних освітян минулого та сьогодення.

Невід’ємною складовою вище зазначеного циклу є дисципліна «Психологія», яка має на меті – сприяти осмисленню майбутнім вчителем вікових особливостей учнів, їхніх пізнавальних потреб та навчальних можливостей як складників побудови ефективного освітнього процесу.

Навчання у закладі вищої освіти уможлиблює формування не лише цілісного уявлення про педагогічну професію, систему вимог до її здійснення та умов, але й ознайомлення із системою іноземних мов. Науково-предметна підготовка конкурентоздатного фахівця в галузі іншомовної освіти забезпечується шляхом формування та розвитку мовленнєвих навичок і вмінь говоріння, читання, письма й аудіювання іноземною мовою та поглиблення комплексу лінгвокраїнознавчих знань про країну, мова якої вивчається кризь призму курсів: «Практика усного та писемного мовлення», «Лінгвокраїнознавство». Курси «Практична грамати́ка» та «Практична фонетика» покликані допомогти майбутньому вчителю оволодіти системою знань про фонетичні закономірності вимови та інтонації, граматичний лад мови для грамотного інтонаційного та граматичного оформлення висловлювань у процесі іншомовної комунікації.

У дослідженні Н. Носовець [9] підкреслюється, що в аспекті педагогічної акмеології виокремлюються такі основні рівні професіоналізму діяльності й зрілості особистості педагога, візуалізовані нами за допомогою рис. 3:

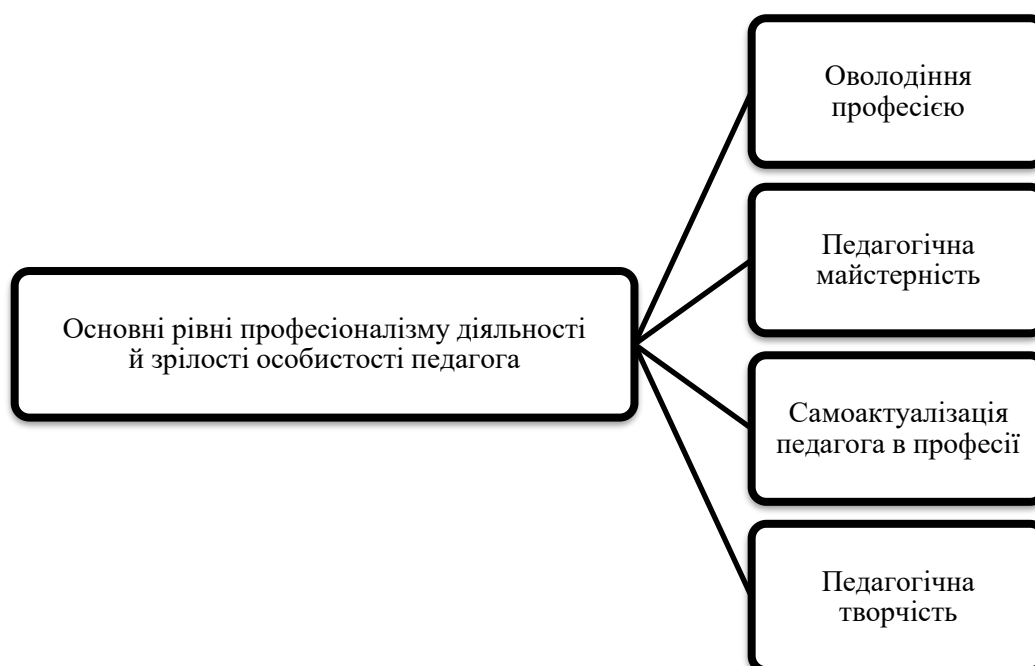

Рис. 3. Основні рівні професіоналізму діяльності й зрілості особистості педагога (за Н. Кошарною) (узагальнено авторами на основі [1])

Н. Кошерна зауважує, що в контексті акмеологічного підходу професіоналізм педагога розглядається із таких сторін: ефективне виконання різних видів педагогічної діяльності; повноцінне гуманістично орієнтоване педагогічне спілкування; зрілість особистості педагогічного працівника [6].

У контексті нашого дослідження дослідницький інтерес викликала професіограма вчителя історії, наведена в дослідженні А. Єрмоленка, яка включає такі складові: психологічна, педагогічна, предметна, науково-дослідницька [2, с. 80]. Зупинимося детальніше на аналізі кожного виокремленої складової. Психологічна складова професіограми передбачає знання педагога в галузі вікової психології та фізіології, педагогічна – знання загальної дидактики та методологічних основ викладацької діяльності в закладі освіти [2, с. 80]. Предметна складова передбачає наявність у вчителя комплексу спеціальних знань та вміння організувати освітній процес із певної дисципліни. Науково-дослідницька складова включає розуміння вчителя про педагогіку як систему знань та методів пізнавальної діяльності [2, с. 80].

Узявши все до уваги, ми маємо підставу стверджувати, що індивідуальна траєкторія фахового становлення та здійснення професійної діяльності є немислимою без професіограми. Під цим терміном розуміють: «...сукупність фахових, психолого-педагогічних, методично-технологічних знань та вмінь, а також особистісних якостей учителя...» [11, с. 16].

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці професіограми вчителя іноземних мов у контексті модернізаційних процесів, які мають місце в іншомовній освіті сьогодення, зумовлених імплементацією реформи Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деркач А., Зазыкин В. Акмеология: учеб. пособ. СПб.: Питер, 2003. 256 с.
2. Єрмоленко А. О. Професіограма й професійний портрет сучасного вчителя історії. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 124. С. 78–81.
3. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. URL: <http://www.rsuh.ru/article.html?id=50758> (дата обращения: 05.07.2020).
4. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения. М.: Педагогика, 1982. 703 с.
5. Котенко О. В. *Формування професійної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови в умовах полікультурного середовища. Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів*: матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 16 листопада 2011 р.). С. 211–213.
6. Кошарна Н. В. Акмеологічний підхід у становленні професійної компетентності майбутнього вчителя. URL: <http://www.psyh.kiev.ua> (дата звернення: 05.07.2020).
7. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці: підручник. К.: КНЕУ, 2003. 367 с.
8. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підруч. для студ. вищ. закл. освіти / під ред. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 1999. 320 с.
9. Носовець Н. М. Теоретичні основи педагогічної акмеології в підготовці майбутнього вчителя. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 108.1. С. 97–100.
10. Практикум з педагогіки: навч. посібник / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченко. К.: ІСДО, 1996. 432 с.
11. Приходько О. Ю. Професіограма вчителя української мови й літератури в контексті Нової української школи. *Дивослово*. 2019. № 2(743). С. 15–21.
12. Шовкун В. В. Професіограма сучасного вчителя інформатики. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer43/132.pdf> (дата звернення: 05.07.2020).
13. Щедролосоєва К. О. Професіограма вчителя музики і художньої культури. *Вісник ХДПУ*. 2010. № 2. С. 332–337.

REFERENCES

1. Derkach, A. & Zazykin, V. (2003). Akmeologiya. SPb.: Piter [in Russian].
2. Yermolenko, A. O. (2015). Profesiograma i profesiyniy portret suchasnoho vchytelia istorii. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky, (124), 78–81* [in Ukrainian].
3. Zimnyaya, I. A. Klyuchevyye kompetencii – novaya paradigma rezultata obrazovaniya. URL: <http://www.rsuh.ru/article.html?id=50758> [in Russian].
4. Kapterev, P. F. (1982). Izbrannyye pedagogicheskiye sochineniya. M.: Pedagogika [in Russian].
5. Kotenko, O. V. (2011). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh vchyteliv inozemnoi movy v umovakh polikulturnoho seredovishcha. *Liudski tsinnosti i tolerantnist u suchasnomu sviti: mizhkontynentalnyi dialoh intelektualiv*: proceedings of the Scientific and Practical Conference, 211–213 [in Ukrainian].
6. Kosharna, N. V. Akmeolohichni pidkhid u stanovlenni profesiinoi kompetentnosti maibutnioho vchytelia. URL: <http://www.psyh.kiev.ua> [in Ukrainian].
7. Krushelnytska, Ya. V. (2003). Fiziolohiia i psykholohiia pratsi: pidruchnyk. K.: KNEU [in Ukrainian].
8. Nikolaieva, S. Yu. (1999). (Eds.). Metodyka navchannia inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh. K.: Lenvit [in Ukrainian].
9. Nosovets, N. M. (2013). Teoretychni osnovy pedahohichnoi akmeolohii v pidhotovtsi maibutnioho vchytelia. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky, (108.1), 97–100* [in Ukrainian].
10. Dubaseniuk, O. A. & Ivanchenko, A. V. (1996). (Eds.). Praktykum z pedahohiky. K.: ISDO [in Ukrainian].
11. Prykhodko, O. Yu. (2019). Profesiograma vchytelia ukrainskoi movy i literatury v konteksti Novoi ukrainskoi shkoly. *Dyvoslovo, (2(743)), 15–21* [in Ukrainian].
12. Shovkun, V. V. Profesiograma suchasnoho vchytelia informatyky. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer43/132.pdf> [in Ukrainian].
13. Shchedrolosieva, K. O. (2010). Profesiograma vchytelia muzyky i khudozhnioi kultury. *Visnyk KhDPU, (2), 332–337* [in Ukrainian].